

je psána programově jako práce sociologická, a v tomto smyslu je v rámci marxistické produkce zatím ojedinělá.

K. Żygulski (nar. 1919) měl k napsání knihy o sociologické problematice svátků velmi dobré výchozí osobní odborné předpoklady. Od roku 1960 vede výzkumy kultury v Ústavu pro filozofii a sociologii Polské akademie věd. Výsledkem této i další jeho badatelské práce je řada knih z oblasti sociologie kultury, z nichž nejvýznamnější jsou *Film w środowisku robotniczym* (1962), *Przestrzenny aspekt kultury w Polsce* (1964), *Drogi rozwoju kultury masowej* (1966; ruský překlad vyšel v Moskvě 1969), *Sociologia filmu* (1966), *La rôle de la culture dans l'utilisation des loisirs* (1968), *Film na wsi i w miastach powiatowych* (1969), *Wstęp do zagadnień kultury* (1972), *Bohater filmowy* (1973), *Wartości i wzory kultury* (1975), *Wspólnota śmiechu. Socjologiczne studium komizmu* (1976) a *Współczesny rytm życia kulturalnego* (1979).

K. Żygulski patří k nejvýznamnějším soudobým polským marxistickým sociologům kultury. Od roku 1973 je profesorem. V říjnu 1982 byl jmenován ministrem kultury a umění.

Kromě úvodu obsahuje Żygulského kniha tři části, z nichž první má název *Obecné problémy svátků*, druhá *Svátky a dějiny* a třetí *Svátky v současném světě*. Tyto názvy výstižně charakterizují hlavní tematické okruhy, o nichž se v knize pojednává, a zároveň dávají obraz i o celkové logice výkladu.

V úvodu ke knize autor podle svého názoru přesvědčivě a vyčerpávajícím způsobem vysvětluje, proč je analýza problematiky svátků z hlediska sociologie jako celku i z hlediska takové speciální disciplíny, jakou je sociologie kultury, důležitá a potřebná. Jeho argumentaci můžeme shrnout do pěti bodů.

1. Svátky jsou tou fází ve společenském životě, v níž se zvláště výrazně projevují jeho mechanismy, především pak hodnotové systémy. A protože podle K. Żygulského, jak to obšírně prezentoval už ve svém díle *Wartości i wzory kultury*, plní hodnotové systémy roli společenských stabilizátorů, poskytují trvalou oporu jak jedincům, tak kolektivitám, dávají jim možnost volby a hodnocení vlastního jednání, pomáhají orientovat se ve skutečnosti, jsou nezbytné při formování osobnosti, jsou základem dozorování lidí mezi sebou, navazování trvalých vztahů a řešení konfliktů, mají poznatky o nich, získané mj. právě sociologickou analýzou svátků, značný význam.

2. Sociologické studium svátků umožňuje pochopit dynamiku společenského života a popsat jeho základní fáze, jež se neustále mění a vytvářejí nedílný sociální a kulturní celek. Zvláštní význam má v této souvislosti analýza svátků pro teorii kultury, protože umožňuje proniknout k velmi obecným mechanismům a procesům a pod povrchem různých a proměnlivých obyčejů, dekorací a ozdob postihnout jevy základního významu a mimořádného dosahu, trvalosti a analogii.

3. Svátky jsou svou podstatou spjaty s kolektivním životem. Jejich slavení vždy vyžaduje přítomnost a účast jiných lidí. Je to kolektivní činnost vyznačující se společenskými prožitky. Přitom je to záležitost výlučně lidská. Svátek může vzniknout pouze tam, kde existuje trvalá kulturní vazba mezi lidmi, přičemž společné slavení svátků tuto vazbu nesmírně posiluje. Vzhledem ke všem těmto rysům svátků je právě místo sociologické reflexe ve srovnání se všemi ostatními možnými vědeckými přístupy tak klíčové.

4. Svátky a jejich slavení jsou jevem stejně trvalým a všeobecným jako druhá fáze kolektivního života, tj. všední, obyčejné dny. Každá společnost, každá trvale existující lidská skupina organizuje svůj život právě jako neustálé střídání těchto dvou fází. Sociologická analýza hledá příčiny tohoto faktu a zároveň prezentuje rozmanitost konkrétních rytmů, jimiž se uvedené střídání řídí. Vysvětluje rovněž, proč žádné pokusy fanatických reformátorů či utopických myslitelů vzdát se ve společenské teorii i praxi svátků, ani přeměnit všechny dny ve svátek nevedly a nemohly vést k trvalým úspěchům.

5. Sociologická analýza svátků je mimořádně cenným způsobem zkoumání sociálních a kulturních přeměn. Vznik, rozkvět a transformace svátečních obřadů, přežívání svátečních prvků, změny způsobu slavení svátků, vzestup nebo degradace ve srovnání s jinými svátky, to všechno jsou citlivé indikátory obecnějších změn. Souvisejí s osudy hodnotových systémů a s dějinami idejí, odrážejí se přímo v kulturní tvorbě, jež se svátky spjata a vypovídají o strukturálních i funkčních přeměnách kolektivity, jejíž svátky zkoumáme. Přes povrchní zdání nejsou svátky obdobím idylly, často se stávají fází zjevných či skrytých konfliktů, demonstrují rozpory a vzájemně nepřátelské síly i tendence. To, že jsou spjaty s radostí, neznamená, že je možné je ztotožnit se zábavou. Svátky ve své genezi se vždy týkají záležitosti, jež jsou pro kolektivitu závažné.

K. Zygmundski dále uvádí, že svátky jako předmět sociologického zkoumání umožňují synchronní, společné studium kulturních prvků, jež jsou trvale předávány tradicí a obnovovány v každé generaci, a prvků nových, současné epochy, jejich tendencí, otázek i snah. Velmi charakteristickým znakem naší doby je koexistence značně různorodých svátků, přeměny svátků starých a vznik nových. Proto si autor klade v knize i takové otázky, jako moderní životní způsob, urbanizace a motorizace, práce a volný čas i masová kultura ovlivňují charakter a přeměny svátků a čím jsou svátky pro současné lidi, jaké je jejich místo v kultuře socialistické společnosti.

V první části své knihy se polský autor nejprve zabývá terminologickými problémy souvisejícími s tematikou, přičemž si všímá toho, jaká označení jsou používána pro svátky v hebrejštině, latině, francouzštině a ruštině. Z tohoto rozboru je podle jeho mínění pro sociologa důležité to, že svátky tematicky souvisejí s volným časem, odpočinkem, radostí a veselím, s určitým rituálem, tancem a hostinami, s náboženským kultem, důležitými daty z dějin národa a státu, právem na práci a organizaci výroby, a konečně s tradicemi společenských hnutí.

Poté se na základě etnografického materiálu o průběhu svátků v různých zeměpisných oblastech, u různých národů a v různých historických obdobích zabývá otázkou původu svátků a dospívá k těmto závěrům: 1. Svátky doprovázejí lidskou společnost po celou dobu její existence. Úzce souvisejí s životy kolektivity, se způsobem obstarávání existenčních prostředků, s vytvářením původních světových názorů a věr a s jejich postupným vývojem. 2. Během svátků se lidé chovají zvláštním způsobem, objevuje se mnoho rozmanitých obřadů a zvyků, svátky mají vliv na kulturní tvorbu. 3. V některých společnostech se setkáváme i s kritikou svátků a s opozicí vůči nim. 4. Faktory, jež jsou základem sociální potřeby svátků, mají trvalý ráz. Je to, nejobecněji vzato, rytmičnost života, odlišnost časových úseků, a to jak tehdy, když jde o přírodní cykly, tak tehdy, když jde o lidský čas, mýtický, legendární či historický.

V dalším výkladu autor provádí klasifikaci a typologii svátků, a to zejména z hlediska časového, geografického a hodnotového. Za sociologicky nejzávažnější považuje klasifikaci svátků v souvislosti s jejich místem v sociálním prostoru, tzn. že jej zajímá odpověď na otázku, kdo svátky slaví, v jaké lidské kolektivitě je svátek slaven a jak souvisí s jejím původem, strukturou, fungováním a přeměnami.

Poté K. Zygmundski analyzuje problémy definice svátků, vytváření jejich teorie a mechanismu jejich ustanovování. Sam vymezuje svátky takto: „... je to společenská instituce, ustanovená lidmi ve skupinách, v nichž organizují a tráví svůj život, k uctění spojitosti mezi významnými hodnotami a časem. Je to kulturní forma uspořádání sociálně nevšedního času.“ (s. 67)

V části, kde se zabývá přeměnami svátků, dospívá k závěru, že tyto přeměny jsou součástí obecných kulturních změn dané skupiny a plynou z těchto příčin: 1. ze změn existenčních podmínek skupiny; 2. z přeměn její sociálně ekonomické struktury a politického systému nebo místa v něm; 3. ze změn společenského vědomí skupiny, jež se projevují v přeměnách jejího hodnotového systému.

Dále autor věnuje pozornost souvislosti svátků a násilí, volného času a zábavy, ekonomickému významu svátků a analyzuje specifické rysy svátků náboženských a laických. Vyslovuje přesvědčení, že „sociologická analýza náboženských svátků je nutným úvodem ke každé obecné sociologické analýze svátků, a to jak náboženských, tak laicizujících, či dokonce svým způsobem a smyslem čistě laických“ (s. 121).

V části věnované roli svátků v dynamice společenského a kulturního života vyslovuje polský autor názory, jež můžeme shrnout do těchto tezí: svátky jsou obdobím aktivizace a intenzifikace kulturního života; plní úlohu významného mechanismu předávání kulturních tradic; jsou institucí zajišťující nutnou adaptaci skupinových hodnot a kulturních tradic na současné podmínky; jsou příležitostí k prezentaci budoucnosti, vize ideálního stavu společnosti; ve své radostné (zábavní) části obsahují prvky satiry a komična; souvisejí s nimi kulturní jevy, jež se mimo ně v zásadě nevyskytují; je s nimi spjata značná část umělecké tvorby; jsou obdobím veřejného masového předvádění výsledků této tvorby; jsou fází zvlášť intenzivní kulturní iniciace a socializace jedince; pro slavící skupinu a její členy jsou obdobím emocionálního napětí, zvláštní nálady a atmosféry, kdy účast na kulturních událostech, jež je vždy kolektivní, má mnohem silnější vliv a důsledek, než účast na kulturních událostech všedních dnů; existuje stálá souvislost mezi charakterem, bohatstvím a intenzitou sváteční fáze v dané kultuře a jejím celkovým rozvojem; svátky jsou citlivým indikátorem kulturních změn; odrážejí každou krizi kultury dané skupiny.

Přesto, že svátky úzce souvisejí s rozvojem mnoha forem a druhů umělecké tvorby, ze sociologického hlediska považuje autor za hodnou zvláštní pozornosti spojitost

svátků s dramatem a divadlem. Podle jeho slov to vyplývá jak z role, jakou svátky v této oblasti sehrály, tak ze zásadně veřejného, kolektivního charakteru účastníků, kteří neoddělitelně divadlo doprovázejí. Samy svátky jsou vždy a všude především podivnou. Autor v této souvislosti zdůrazňuje, že během svátků a v souvislosti s jejich obřady se zrodila jak tragédie, tak komedie.

Zajímavé jsou autorovy úvahy o slavení svátků v extrémních podmínkách (v období pronásledování, válek, útlaku apod.). Za situace, kdy je ohrožena existence určité skupiny, se podle K. Žygulského projevují tyto zákonitosti: 1. Skupina se usilovně snaží slavit své svátky jako formu obhajoby svých hodnot. 2. Významu nabývají ty prvky svátků, které samy, ve své genezi, symbolice a tradici souvisejí s extrémními podmínkami, s ohrožením, utrpením, obětavostí a hrdinstvím. 3. Mimořádně vzrůstá integrační role svátků a jejich slavení, jež stvrzuje skupinovou vazbu a pospolitost. 4. Mimořádně vzrůstá rovněž futurologická role svátků jako období a obřadu předpovídajícího skupině lepší budoucnost a potvrzujícího kolektivní přesvědčení, že extrémní situace bude překonána a že se opět vrátí normální rytmus skupinového života.

Velký význam má slavení svátků rovněž pro člověka jako jedince, což autor rozebírá v poslední kapitole první části knihy.

Druhá část knihy je věnována dějinám svátků, přičemž hlavní pozornost zaměřuje K. Žygulski na historii svátků ve starověkém Římě, ve Francii (se zvláštním zřetelem na svátky v období buržoazní revoluce let 1789—1794) a v Polsku (kde jednotlivými etapami a tematickými okruhy jsou počátky svátků na polských územích, křesťanské Polsko, šlechtické Polsko, svátek 3. května, svátky období 2. republiky, svátky národnostních menšin, třídní svátky let 1918—1939 a svátky v období okupace a 2. světové války).

Závěrečná část práce se zabývá svátky v současném světě. Za počátek současné epochy považuje autor rok 1945 (konec druhé světové války). Protože jde z mnoha hledisek o epochu přechodnou, je pro ni typické, že v ní koexistují staré a nové struktury, což se vztahuje i na celou oblast kultury, zejména na svátky jako fáze kolektivního života. „Setkáváme se dnes proto často doslova vedle sebe, na sousedních ulicích velkoměst, s dávnými svátky, stále slavenými podle předepsaných rituálů, i se svátky poměrně nedávno ustanovenými, s náboženskými svátky vedle laických, národních, lidových, politických a třídních.“ (s. 239)

Přeměny svátků v naší epoše, zejména v zemích a společnostech, které lze charakterizovat z ekonomicko-technického hlediska jako moderní nebo o modernost usilující, mají podle polského autora mnoho společných znaků, neboť jejich základem jsou podobné a často identické příčiny a mechanismy.

Jde zejména o tyto znaky: na přeměny svátků a způsob jejich slavení mají vliv změny sociálně ekonomické struktury, profesionální struktury a urbanizace, jež v jejich důsledkem; stále více jsou vytlačovány typicky vesnické svátky; dochází k postupnému zániku svátků charakteristických po celá staletí pro feudální dvory či paláce; počet svátečních dnů je omezován; tradiční svátky si uchovávají, či dokonce zvětšují svůj význam pro spotřebitelský trh a obchod; na charakter současných svátků má silný vliv změna, k níž došlo zejména ve velkoměstech a díky hromadným sdělovacím prostředkům v rytmu zábavy a hry; zábavy se rozšířily i na všední dny; moderní způsob života oslabil kulturní a v důsledku toho i emocionální atraktivnost svátečních dnů; v některých společnostech se projevuje odpor ke svátkům a jejich slavení ve jménu určitého kultu privatizace, jinde naopak nostalgická touha po svátcích, vedoucí k pokusům o jejich renesanci.

Autor analyzuje, jak na tuto situaci reagují někteří nemarxističtí filozofové, a zaujímá k jejich názorům kritické stanovisko. Poté obsírněji analyzuje současné svátky a jejich slavení v SSSR, slavení tradičních svátků na příkladu dnešní Ghany a Indie, svátky v ekonomicky a technicky rozvinutých zemích kapitalistického Západu (zejména ve Francii) a svátky v současném Polsku.

V závěru svého výkladu se K. Žygulski zabývá perspektivou svátků v soudobé kultuře. Domnívá se, „že uvědomit si místo, jaké svátky zaujímaly a zaujímají v lidské kultuře, je dnes důležitější než kdykoli dříve právě proto, že tato instituce prožívá v mnoha zemích krizi, jež ostatně není první v dějinách“ (s. 283). Pochopení podstaty svátků, různorodosti funkcí, jež plní, je podle polského autora pořítebné především pro zachování schopnosti pochopit minulost vlastní společenské skupiny, vlastní společnosti i národa, a také dějin jiných společností. To však nestačí. Základní otázka se týká současné a budoucí role svátků. Jestliže jsme uznali svátky za instituci, jež bezprostředně souvisí s hodnotami kolektivního života, musíme je také uznat za nezbytný článek v neustálém úsilí o upevnění a rozšíření těchto hodnot. Utopií je názor, že tohoto cíle lze dosáhnout se stejným účinkem

ve všedních dnech. Svátky jsou totiž také výrazem poměru lidí k času, k jeho fázím, projevem vědomí, že čas je vždy diferencován. Kdyby zmizely sváteční dny, změnil by se společenský život v monotónní a pragmatické racionální střídání cyklu výroby a spotřeby, práce a zábavy, v cyklus, v němž by nebylo místo pro zvláštní data a výročí, pro tradiční klíčové momenty kolektivního života, pro nevšední, výjimečné dny. Svátky zejména v důsledku svého zvláštního emocionálního klimatu a toho, že jsou vždy také určitou podívanou, i dnes podle K. Zygulského zůstávají částí toho základu, na němž vyrůstá kultura, a to jak materiální, tak duchovní, jak profesionální, tak lidová. I z hlediska jedince zůstávají čímsi unikátním a neopakovatelným, bez čehož se omezuje možnost určitých zážitků, ochuzuje život a zmenšují kulturní šance.

A tak polský autor dospívá ke stěžejnímu závěru, že „všechny údaje, jimiž dnes disponujeme, svědčí o tom, že svátky mají své místo v současné kultuře, že se starodávná instituce přizpůsobuje požadavkům epochy a jejich podmínek“ (s. 285).

Kniha obsahuje 47 barevných a černobílých ilustrací, které spolu s autorovým komentářem doplňují a svým způsobem podporují teoretické teze předchozího textu.

Ke knize je dále připojeno anglické, francouzské, německé a ruské shrnutí, jmenovitě a věcný rejstřík a bibliografie.

Pokud je mi známo, je Zygulského kniha prvním pokusem o komplexní sociologický přístup k analýze svátků v marxistické literatuře. Z tohoto hlediska neměl autor snadnou práci a nelze se proto divit, že v ní najdeme i některé slabiny. Považují za ně to, že na některých místech autor poněkud kvantitativně předimenzoval etnografický a historický materiál, který do knihy zařadil. Sociolog z něj musí pochopitelně ve svých zobecněních vycházet, nedomnívám se však, že jej musí také vždy ve značném rozsahu uvádět.

Druhá moje kritická připomínka se týká toho, že některé názvy kapitol více slihují, než fakticky přinášejí. Tak například kapitola *Otázka svátků v současném filozofickém myšlení* uvádí jména tří filozofů, kteří se nějakým způsobem problematiky svátků dotkli (Heidegger, Suchodolski, Lefěbvre), ale určité analýze podrobuje jen názory jednoho z nich (Lefěbvre). Obdobně kapitola *Svátky v ekonomicky a technicky rozvinutých zemích kapitalistického Západu* se fakticky zabývá touto problematikou pouze na příkladu Francie.

Určitou výhradu mám i k Zygulského kritice některých Huizingových názorů. Celková kritika Huizingovy obecné koncepce, v níž hra je základem veškeré kultury, a tedy i svátků, je oprávněná. Zdá se však, že některé konkrétnější Zygulského výtky na Huizingovu adresu vyplývají z ne zcela přesného překladu Huizingovy knihy *Homo ludens* do polštiny.

Konečně se domnívám, že Zygulski mohl více využít bohaté sovětské produkce o svátcích zejména z posledních let, jak jsem to už v úvodu naznačil. Ve své bibliografii z ní uvádí pouze tři práce.

Celkově však klady Zygulského studie výrazně převažují nad tím, co se mně jeví jako dílčí nedostatky. Už to, že uvedenou problematiku Zygulski v tomto rozsahu a hloubce sociologicky zpracoval, je velmi záslužné. Z celé knihy je zřetelný autorův jednoznačný marxistický postoj. Dovedně například uplatňuje dialektickou metodu (například v zajímavých úvahách o mnohostranné vnitřní rozpornosti svátků), zabývá se ekonomickým významem svátků, při hodnocení obsahu i funkcí svátků v třídních společnostech uplatňuje třídní hledisko a bohatě využívá jako výchozí látky k sociologickým úvahám materiálů o dělnických svátcích, zejména o 1. máji. Mnoho zajímavého přináší kniha rovněž o více než šedesátiletých zkušenostech s novým typem svátků a jejich oslav v SSSR.

Ocenit je třeba rovněž Zygulského výstižnou kritiku některých nemarxistických autorů, kteří se tak či onak problematikou svátků zabývají. Mám na mysli zejména kritiku definice svátků ze západoněmeckého sociologického slovníku a z francouzského slovníku humanitních věd, kritiku v podstatě ahistorických názorů M. Mesnilové a J. Duvignauda, kritiku Dumazedierových a Kaplanových charakteristik volného času, kritiku Hookova pokusu o schematizaci svátků a kritiku Lefěbrova od reality odtrženého přístupu k současné problematice svátků.

Celkově je Zygulského kniha nesporným obohacením současné marxistické sociologické literatury a cenným příspěvkem k analýze významného jevu společenského života minulosti i dneška.

Jan Sedláček

Programové vybavenie pre psychologické a sociologické analýzy

Valné zhromaždenia Československej i Slovenskej sociologickej spoločnosti vytýčili pred svoje členstvo náročné úlohy v poznávaní a formovaní sociálnej reality našej súčasnosti. Jedným z predpokladov ich splnenia je racionálna deľba práce medzi sekciami a pobočkami oboch spoločností. Nemáme tým samozrejme na mysli žiadne direktívne riadenia, ale cielavedomé posilňovanie tých prvkov, ktoré sa v práci jednotlivých sekcií osvedčili a koincidujú s pracovným zameraním väčšiny členov danej sekcie. V priebehu uplynulých rokov sa postupne vykryštalizovalo a diferencovalo aj zameranie sekcií sociológie práce, priemyslu a podniku.

Na pôde Československej sociologickej spoločnosti sa sekcia orientuje viac navonok, na šírenie a využívanie sociologických poznatkov v spoločenskej a hospodárskej praxi. Slovenská sekcia sociológie práce si stanovila ako hlavnú úlohu vyplniť svojou činnosťou aspoň čiastočne medzeru, ktorá vzniká absenciou inštitucionálnych foriem starostlivosti o odborný rast sociológov pracujúcich priamo v hospodárskej praxi.

Územná rozptýlenosť podnikových sociológov limituje voľbu optimálnych foriem práce sekcie. Preto ťažisko jej činnosti spočíva:

- a) v organizovaní celoštátnych konferencií podnikových sociológov, ktorých funkciou je pravidelná výmena nových poznatkov medzi výskumom a praxou, ako aj medzi podnikovými sociológmi navzájom;
- b) v organizovaní metodologických seminárov, zameraných na zdokonaľovanie a inováciu metodického inštrumentária podnikových sociológov.

Zatiaľčo konferencie podnikových sociológov sú malým „zjazdom“ sekcií sociológie práce, priemyslu a podniku, pri profilovaní metodologických seminárov sme volili iný postup. Je pravdou, že už samotný, takmer každodenný styk s rôznorodým empirickým materiálom tribí v podnikového sociológa jeho znalosti a zručnosť v aplikácii metodických postupov a techník. Prehlbujúca sa zložitnosť sociálnej reality a analogicky k tomu aj úloha na riešenie, prinášajú však so sebou aj nové náročnejšie požiadavky na jeho metodologickú erudíciu. Samotná sekcia nemá možnosť túto náročnú úlohu splniť. Preto tu opäť prichádza k slovu účelná koordinácia síl. S plným pochopením našich požiadaviek sme sa stretli u sekcie sociologických metód a techník ČSSS, ktorá sa stala v osobe dr. *Jana Řeháka* odborným garantom našich metodologických seminárov. Spolupráca sekcií je užitočná obojstranne, pretože metodológovia získavajú z praxe podnikových sociológov nové impulzy, nové námety na riešenie.

Prvý seminár sa uskutočnil v júni 1981 na pôde n. p. Slovnaft v Bratislave a bol venovaný *základným postupom a mieram analýzy dát v praxi priemyselovej sociológie*. Informáciu o ňom prináša 4. číslo Sociologického časopisu v roku 1982.

V dňoch 8.—12. novembra 1982 sa uskutočnil za organizačného zabezpečenia Domu techniky v Bratislave druhý seminár na tému *Programové vybavenie pre psychologické a sociologické analýzy*. Jeho zameranie vyplynulo ako logické pokračovanie, rozvinutie základnej témy prvého seminára. Nezodpovedanou otázkou vtedy zostalo, aký má byť obsah a rozsah vedomostí sociológa, aby mohol pre spracovanie údajov efektívne využívať samočinný počítač. Pred sociológmi v podnikovej praxi vyvstáva táto otázka o to naliehavejšie, že hoci môžu využívať počítač vlastnej organizácie, nemajú vo väčšine prípadov možnosť spolupracovať so štatistikom, matematikom či programátorom, ktorý ovláda analýzu a programovanie úloh sociologického typu. Dôsledkom toho je pomerne nízka úroveň automatizovaného spracovania údajov, ktoré sa vyčerpáva triedením 1. a 2. stupňa a výpočtom najelementárnejších mier. Jednou z príčin tohto stavu je nepripravenosť sociológov komunikovať so špecialistami výrazne odlišného zamerania.

Projekt seminára koncipovali jeho odborní garanti ako súbežné školenie odlišných profesií k problematike spoločného záujmu. Vychádzali v ňom z rozlíšenia všeobecného a zvláštneho vo vzťahu k sociológom a programátorom. Každý blok prednášok začínal plenárnym zasadnutím, kde sa všetci účastníci zoznámili so základným teoretickým modelom preberaného predmetu. Potom práca pokračovala v skupinách, kde sa prednášaná téma rozoberala z hľadiska jej špecifických požiadaviek na prácu sociológa a na prácu programátora.

Odborný program sa odvíjal od následnosti jednotlivých etáp práce. Špecifické obsahové celky tvorili:

- základná charakteristika sociologických dát (vstupy a spôsoby zakladania súborov)
- užívateľský riadiaci jazyk (formy a funkcia užívateľského jazyka, zadávanie výpočtov)
- úprava datových súborov (transformácia a agregácia premenných a súborov)
- spracovanie údajov podľa jednotlivých typov (kategorizované a číselné dáta, minimálny obsah programového systému pre priemyslovú sociológiu).

Úvodné slová k plénu boli doménou *Jana Řeháka*, ktorého bohaté znalosti a prax dokázali preklenúť existujúci hluchý priestor medzi sociológmi a programátormi.

Špecifické otázky jednotlivých blokov prednášali pre sociológov *Hynek Jeřábek* a *Jiří Voženilek*, ktorí sa opierali o svoje skúsenosti s využívaním programového systému SPSS v Ústave filozofie a sociológie ČSAV.

Skupine programátorov prednášali *Dan Pokorný* a *Jiří Trunda*. Prvý je spoluautorom dávkového programového systému GUHA, preto sa venoval tomuto spôsobu programovania. Druhý z dvojice je autorom konverzačného systému ISS, preto jeho úlohou bolo poukázať počas celého kurzu na špecifiká interaktívneho prístupu. Výborným pomocníkom mu pri tom bol stolový počítač Hewlett-Packard 9835, na ktorom prednášanú látku ilustroval na cvičných príkladoch. Tým sa podstatne zvýšila zaujímavosť, ale aj percepcia prednášky.

Cieľom seminárneho kurzu bolo formulovať všeobecné zásady pre prípravu programov a na konkrétnych príkladoch ukázať, ako takéto programy pracujú. Tým napomôcť kvalite vznikajúcich programov — z hľadiska formy i obsahu, napomôcť ich autorom — z hľadiska úplnosti funkcií programu i vyvarovania sa princípálnych chýb pri zakladaní projektu a hľadania základného prístupu. Aktívny záujem poslucháčov v priebehu kurzu i netradične pripravená diskusia v jeho závere nasvedčuje tomu, že druhý metodologický seminár podnikových sociológov svoj cieľ dosiahol.

Helena Woleková